

Вишневська Н.В.
*Кам'янець-Подільський
національний університет
ім. Івана Огієнка*

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається специфіка науково-педагогічного супроводу професійного зростання вчителя іноземної мови в системі післядипломної освіти.

Ключові слова: науково-педагогічний супровід, професійність, андрагогіка, компетентність, система післядипломної освіти, само-освіта, вчитель іноземної мови.

Постановка проблеми

Реформування освітньої галузі «Іноземні мови» ототожнюється сьогодні з інноваційними процесами, а відтак суспільству потрібні педагоги, які мають високий рівень професійної компетентності та здатність до запровадження інновацій. Серед нових категорій, які «Національна доктрина розвитку освіти в Україні» ввела у науковий обіг, є поняття педагогічного супроводу, що передбачає налагодження високопрофесійного наукового, аналітичного і прогностичного супроводу управлінських рішень [3]. У зв'язку з цим підвищується значення науково-педагогічного супроводу професійного зростання вчителів іноземної мови в системі післядипломної освіти.

На думку багатьох учених (О.Козакова, М.Певзнер, Н.Рибнікова, Л.Хубер) [11], результатом педагогічного супроводу має бути якість професійної діяльності педагога, яка виявляється в його професійній компетентності, в оновленні технологій викладання свого предмета (в нашому випадку — іноземної мови). Він має забезпечувати сукупність різноманітних форм, технологій, заходів, які допомагали б педагогам підвищувати свій професійний рівень.

Метою нашого дослідження є розкриття значущості науково-педагогічного супроводу у системі розвитку професійності вчителів іноземної мови в системі післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу

Методологія науково-педагогічного супроводу ґрунтується на засадах відкритої освіти, яка відповідає стратегії розвитку й європейської орієнтації

освіти України в цілому як цілісна система дій і заходів, спрямованих на підвищення професійної майстерності та розвиток творчого потенціалу педагогів, допомагає досягати позитивних результатів у процесі навчання іноземних мов у кожному закладі освіти. У системі освіти демократичного суспільства учасники педагогічного процесу опановують позицію суб'єктів, тобто активно реалізують своє «само»: займаються самоосвітою, самовдосконалюються, прагнуть до творчого самовираження.

Відомо, що в педагогічній науці та практиці частіше використовувалося поняття «науково-методичне забезпечення», яке, на нашу думку, більше спонукає до пасивного очікування готових рекомендацій та матеріалів, ніж до активної, цілеспрямованої взаємодії науковців, управлінців, методистів, педагогів щодо їхніх розробок. Саме необхідність мотивації і залучення до цієї професійної взаємодії усіх суб'єктів освітнього процесу є основною передумовою створення нової технології післядипломної педагогічної освіти — науково-педагогічного супроводу.

Науково-педагогічний супровід варто розглядати багатofункціонально: як процес, як педагогічну систему, як технологію. Він може бути представлений як процес взаємодії суб'єктів щодо впровадження інновацій, які забезпечують новий рівень розвитку освіти. У процесі спільної творчої діяльності працівники інститутів післядипломної педагогічної освіти, методисти, вчителі опрацьовують інновації, подають необхідні рекомендації, здійснюють моніторинг результатів. Науково-педагогічний супровід передбачає створення педагогічної системи. Такий підхід дає підстави для визначення та приведення у відповідність мети, змісту, методів і взаємодії суб'єктів науково-педагогічного супроводу. Науково-педагогічний супровід — це нова технологія післядипломної освіти, яка у певній послідовності дій сприяє формуванню у вчителів нового фахового мислення, розуміння сутті, змісту і значення предмета; усвідомленню педагогами принципів і методів навчання іноземної мови в контексті комунікативного підходу; самостійному безперервному професійному розвитку вчителів іноземних мов [9].

Оскільки професійний розвиток учителів іноземних мов відбувається за умов його безперервності, то ми розглядаємо цей процес як структурну та змістову єдність курсів підвищення кваліфікації, науково-методичної роботи та самоосвіти педагога впродовж усієї професійної діяльності.

Зівставлення підходів до науково-педагогічного супроводу як до процесу, системи та технології дає можливість встановити деякі спільні ознаки. Це визначення перспективної мети та проміжних цілей, змісту, методів, етапів цього супроводу, розроблення критеріїв, за якими можна здійснювати моніторинг досягнення результату. Така технологічність науково-педагогічного супроводу надає йому переваги під час вибору методик післядипломної освіти, зокрема, в роботі з учителями іноземної мови.

За визначенням ЮНЕСКО, педагогічна технологія — системний метод проектування і здійснення усього процесу викладання та засвоєння знань з урахуванням технічних, людських ресурсів та їх взаємодії, що своїм завданням вважає оптимізацію форм освіти [5]. Аналіз цього визначення, по-

перше, допомагає звернути увагу на те, що педагогічна технологія може бути представлена як педагогічна система, тобто як взаємозв'язок мети, змісту, методів, учасників педагогічного процесу. По-друге, підкреслюється, що будь-яка педагогічна технологія призначена оптимізувати педагогічний процес з урахуванням взаємодії технічних і людських ресурсів.

Суттєві ознаки педагогічної технології наведені у визначенні О.Савченко: «Педагогічна технологія — науково обґрунтована педагогічна (дидактична) система, яка гарантує досягнення певної навчальної мети через чітко визначену послідовність дій, спроектованих на розв'язання проміжних цілей і наперед визначений кінцевий результат» [8, 407]. Як бачимо, тут підкреслюється, що педагогічна технологія має завжди розглядатися як система. Автор наводить певні етапи створення та застосування педагогічної технології, а саме: визначення кінцевого результату, проміжних цілей, послідовності дій, що є дуже важливим для практичної роботи з педагогічними технологіями. Акцентується увага на технологіях навчання. Це дає підстави для розроблення технології неперервного навчання вчителів іноземної мови у системі післядипломної педагогічної освіти, результатом чого буде розвиток професійності педагогічної діяльності.

Технологію науково-педагогічного супроводу варто розглядати в широкому соціальному, професійному і педагогічному контекстах. Вона дає можливість подолати відірваність міжкурсного періоду та курсів підвищення кваліфікації, забезпечити неформальну неперервність післядипломної освіти педагогічних кадрів, передбачає залучення до вирішення педагогічних проблем широкого кола фахівців. Суб'єкти науково-педагогічного супроводу не розв'язують проблеми один одного, а здійснюють обмін думками, досвідом, інформацією, забезпечують всебічне обговорення проблеми та можливих підходів до її вирішення.

Визначальними основами технології науково-педагогічного супроводу є:

- демократичність — можливість урахування різних підходів, точок зору, колегіальність у вживанні заходів;
- ситуація вибору — створення декількох варіантів програм, моделей діяльності, методик, які забезпечують передумови для свідомого вибору;
- самореалізація — розкриття особистісного потенціалу кожного учасника педагогічного процесу;
- співтворчість — спільна діяльність суб'єктів, які прагнуть досягти нових кількісних і якісних результатів;
- синергетичність — нелінійність, нестабільність як процесуальні характеристики та самоорганізація системи науково-методичного супроводу.

Науково-педагогічний супровід як нова технологія післядипломної педагогічної освіти дає можливість учителю іноземної мови опанувати позицію суб'єкта розвитку професійності, обрати певний варіант супроводу за спрямованістю, змістом, формами або терміном проведення, тобто розвивати критичне мислення, прагнути до оновлення своїх професійних знань, а також до обміну досвідом, тому взаємодія з ними має бути особистісно орієнтованою, давати можливість вибору змісту і форм розвитку професійності.

Оскільки технологія науково-педагогічного супроводу розкриває послідовність операцій у наближенні до кінцевого результату, ми визначили його етапи, а для кожного етапу — проміжні цілі і провідні методи. Науково-педагогічний супровід має здійснюватися відповідно до зазначених нами суттєвих ознак педагогічної технології.

Перший етап технології науково-педагогічного супроводу умовно назвемо пошуковим. Мета його — обрати тип професійної діяльності. Вчитель повинен охарактеризувати майбутню навчально-виховну діяльність як сукупність педагогічних проблем, з'ясувавши, які конкретні завдання модернізації освіти розв'язуються, які теоретичні основи покладено в обґрунтування цієї діяльності, чим відрізняється вона від традиційного досвіду, як оновлюється при цьому зміст навчання та виховання, якими новими формами і методами роботи він збагатиться, як це позначиться на рівні розвитку учнів. Отже, цей етап передбачає визначення особливостей майбутньої професійної діяльності, збирання якомога більше повної інформації щодо змісту цієї проблеми. З цією метою застосовуються такі методи і форми, як самоосвіта, курси підвищення кваліфікації, участь у конференціях, семінарах тощо. Досвід роботи з учителями іноземних мов у системі післядипломної педагогічної освіти переконує в їхній самостійності при визначенні проблем. Враховуючи специфіку викладання свого предмета, вони приходять на курси або науково-методичні заходи з конкретними запитами.

Етап моделювання (*другий етап* науково-педагогічного супроводу) спрямований на те, щоб учитель іноземної мови спроектував власну модель професійної діяльності, яку він хоче запровадити в життя. Для цього йому необхідно осмислити теорію і практику за обраною проблемою, спроектувати модель майбутньої діяльності, визначити мету, зміст, форми та методи навчально-виховного процесу, спрогнозувати результати розвитку учнів, обґрунтувати критерії, за якими можна відстежити результат. Отже, другий етап — це створення власної моделі діяльності, осмислення теорії і практики запровадження моделі в умовах конкретного класу. В системі післядипломної педагогічної освіти на цьому етапі з учителями іноземної мови проводяться консультації, дискусії, використовується метод моделювання.

Третій етап технології — проектувальний, його мета — підготовка до нововведень. Науково-педагогічний супровід допомагає вчителю передбачити всі необхідні умови оновлення своєї освітньої діяльності та вжити заходи щодо забезпечення цих умов. У системі післядипломної педагогічної освіти на цьому етапі застосовують тренінги, практикуми, педагогічні майстерні.

На *четвертому етапі* відбувається практичне впровадження технології, мета якого відпрацювання усіх елементів нової освітньої практики, а також моніторинг результатів. На цьому етапі вчителю потрібна допомога в узагальненні результатів, а також в опануванні методами кількісного та якісного опрацювання їх.

На етапі рефлексії (*п'ятому етапі*) зіставляються результати за допомогою певних критеріїв і показників, що є важливою ознакою будь-якої

технології. Мета його — визначити результативність професійної діяльності. На цьому етапі важливо допомогти вчителям іноземної мови зробити висновки, всебічно проаналізувати ступінь реалізації ідеї, досягнення та недоліки, віднайти їх причини через самоаналіз. Саме це, на нашу думку, є важливою передумовою мотивації для подальшого розвитку професійності, тобто спонукає вчителя до самоосвіти, що є важливим виявом професійної самосвідомості.

Самоосвіта — це таке явище, коли у вчителя виникає потреба у вдосконаленні своїх знань, умінь і навичок через самостійну роботу; вона передбачає саморозвиток особистості і виступає однією з форм підвищення професійної кваліфікації в системі післядипломної освіти. Поза самоосвітою ідея особистісного і професійного розвитку вчителя нездійсненна. Соціологи стверджують, що перспективою прогресу суспільства є трансформація діяльності в самодіяльність (загальносоціологічний закон), розвитку — в саморозвиток, освіти — в самоосвіту, яка здійснюється добровільно, керується самою людиною [1, 309].

Загальними умовами науково-педагогічного супроводу на цьому етапі є, по-перше, вміння самоспостереження й самопізнання, по-друге, вміння аналізувати свої вчинки завдяки розвиненій здібності до рефлексії, по-третє, вміння проектувати зміни у своїй особистості та виконувати поставлені перед собою завдання цілеспрямованою і систематичною роботою. Тобто, самоосвіта вчителів завжди означає діяльність, яка управляється самим педагогом при самостійному аналізі та оцінюванні своїх здібностей, можливостей, наявних знань, умінь, навичок.

Тому у професійному досвіді варто звернути увагу на сформованість практичних навичок і вмінь у тій чи іншій сфері діяльності. Якщо навчання людини відбувається у певній сфері, то практичні навички та вміння слугуватимуть основою для подальшого навчання даного індивіда, об'єктом систематизації та теоретичного обґрунтування для надання чіткішої системи підготовки в конкретній галузі діяльності. Окрім того, для виконання тих чи інших практичних професійних дій індивід повинен мати певний рівень компетентності.

Наприклад, при формуванні педагогічної компетентності слухачів ми виходимо з того, що кожний педагог повинен оволодіти специфічними для вчителя іноземної мови компетентностями. Як зазначено у Державному стандарті, змістова лінія освітньої галузі «Іноземна мова» складається з трьох головних видів компетентностей: мовленнєвої, мовної та соціокультурної.

Основою комунікативної компетентності є комунікативні вміння, сформовані на основі мовних знань і навичок, а також соціокультурні знання, навички і вміння. Розвиток майстерності вчителя, його професійної компетентності знаходяться в руках самого вчителя, і саме він стає тим, хто осмислено у процесі самоосвітньої діяльності регулює стандарти своєї поведінки. В основі самоосвіти лежить різноманітний досвід учителя як фахівця, майстерність якого безперервно розвивається від одного рівня до іншого, «з середини назовні», плідно і творчо, згідно з цілями самоосвітнього

процесу, очікуваними результатами. Тут важливо враховувати наявність певної попередньої підготовки у сфері діяльності. Попередня підготовка, значний рівень компетентності у сфері діяльності також може слугувати основою для подальшого навчання дорослої людини.

Характеристика дорослої людини, яка стосується мотивації навчання, може зумовлюватися цілеспрямованістю того, хто навчається, його відповідальним ставленням до навчальної діяльності. Важливою особливістю дорослого учня є прагнення отримати певну підготовку в короткі терміни через застосування інтенсивних форм навчання. Прагнення до невідкладної реалізації здобутих знань, умінь, навичок і якостей спонукає його до вибору саме таких шляхів навчання. Дорослі люди, що навчаються, є активними учасниками навчання спільно з тим, хто навчає. Вони також активні в діагностиці, плануванні, реалізації, оцінюванні та корекції процесу навчання. Власне вони є співавторами індивідуальних програм навчання.

Навчання педагогів відбувається в системі післядипломної освіти. Оскільки в державних документах зазначено перехід України на інноваційну стратегію розвитку, то функція освіти вже не обмежується підготовкою кадрів, а розглядається ширше, як моделювання соціальних процесів через формування навичок, життєвих орієнтирів, ціннісних орієнтацій людей. На думку українських науковців В.Олійника, М.Романенка, післядипломна освіта стає інноваційною, оскільки виконує системоутворювальні функції щодо соціальних процесів та особистісного розвитку [4; 7]. Післядипломна освіта створює соціально-освітній простір, у якому може вдосконалюватися кожен професіонал. Діяльність інститутів післядипломної освіти вже зараз носить випереджально-моделювальний характер при врахуванні усього комплексу змін в освіті: інтенсифікації навчально-виховного процесу, нового змісту і форм його організації, соціокультурної і ціннісної переорієнтації освітньої діяльності, нової стратегії системного розвитку професійності педагогічних працівників.

Післядипломна педагогічна освіта вчителів іноземної мови ґрунтується на засадах андрагогіки. Все більш поширюється тенденція інтенсифікації науково-педагогічного супроводу процесу підвищення кваліфікації на основі інтеграції професійної та навчальної діяльності слухачів. В.Холі та Л.Валлі визначили закономірності проектування та практичної організації підвищення кваліфікації. Перша закономірність полягає в тому, що знання, які здобуває доросла людина, оцінюються нею як засіб розв'язання проблем і завдань професійної діяльності. Таке вибіркове ставлення залежить від статусу дорослої людини в суспільстві. Тому чим тісніше навчальна діяльність пов'язана з професійною, тим ефективніше відбувається особистісний і професійний розвиток педагога. Друга закономірність ґрунтується на психологічній ідеї щодо взаємозв'язку свідомості та активності слухачів з ефективністю розвитку професійності.

Н.Протасова, досліджуючи теоретико-методологічні та практичні проблеми сучасної післядипломної педагогічної освіти на засадах андрагогіки в Україні, підкреслює, що в широкому розумінні післядипломна

освіта є опануванням досвіду людства. Досвід набувається у двох видах: у готовому вигляді та у процесі власної діяльності. Оскільки власна професійна діяльність для дорослої людини є провідною, то набутий таким чином досвід є більш вагомим. Проте досвід, який подається в готовому вигляді, є передумовою діяльності. У післядипломній освіті ці два шляхи засвоєння і набуття досвіду втілюються в теоретичному та практичному навчанні.

Специфічним завданням теоретичного навчання є засвоєння системи знань, які безпосередньо або опосередковано стосується фахової діяльності. Центральним поняттям теоретичного навчання є «знання». Факторами, які детермінують зміст теоретичного знання, є: цілі післядипломної освіти (соціальний і особистісний рівень); гуманітаризація післядипломної освіти педагогів; структура об'єкта діяльності; рівень кваліфікації; структура об'єкта вивчення.

На зміст, форми та методи післядипломної освіти впливає педагогічний досвід, який є основою практичної діяльності і одночасно її результатом, а крім того, надбанням особистості чи колективу [6, 56–57].

Практичне навчання в системі післядипломної освіти педагогів ґрунтується на тому, що особистість педагога розвивається в діяльності та спілкуванні. Професійна діяльність, у якій реалізуються знання, вміння, навички особистості, зумовлює об'єктивну необхідність і суб'єктивний сенс безперервної освіти. Якщо педагог усвідомлює себе фахівцем, активним суб'єктом педагогічної праці, тобто має розвинену професійну самосвідомість, то він прагне реалізувати себе у практичній діяльності, що, у свою чергу, зумовлює формування освітніх потреб. Набуті нові знання, вміння та навички зумовлюють якісно новий рівень здійснення професійної діяльності.

Такого бачення дотримується В.Ледньов, який визначає дві детермінанти змісту практичного навчання професії, а саме: структуру поетапного опанування діяльності та структуру діяльності, яку опановують [2]. Динаміка співвідношення теоретичного і практичного навчання зумовлюється метою, освітніми потребами, змістом практичної діяльності фахівця, його педагогічним досвідом, рівнем кваліфікації, рівнем розвитку педагогічної рефлексії.

Ми поділяємо думку В.Олійника, Н.Протасової, які наголошують, що однією із визначальних умов гуманізації післядипломної освіти педагогів має бути свобода вибору [4; 6]. Цілі післядипломної освіти тісно переплітаються з цілями самоосвіти і саморозвитку. Ціль як кінцевий результат діяльності прогнозують і викладач, і слухач. Інтеграція цілей цих суб'єктів педагогічного процесу в системі післядипломної педагогічної освіти утворює нову якість. Такі цілі ґрунтуються на потребах особистості, що є основою вибору. Оскільки поставленій меті повинні відповідати форми та зміст післядипломної освіти, то вони теж мають бути варіативними, щоб забезпечити можливість вибору. Зробивши вибір, слухач певним чином погоджується на співпрацю з викладачем. Свобода вибору є основою взаємодії суб'єктів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Щодо розвитку професійності вчителів іноземної мови післядипломна педагогічна освіта виконує декілька функцій (В.Олійник) [4]. Так, освітня функція забезпечує не просто поповнення знань, а стимулює особистісний і професійний саморозвиток, посилює методологічну та гуманітарну підготовку. Інформаційна функція спрямована на формування інформаційної культури вчителів, сприяє розвитку вмінь роботи в інформаційному просторі. На попередніх етапах інформаційна функція зводилася лише до вивчення нормативних документів і роботи з професійною інформацією. Консультативна функція теж зазнала змін, стала більш індивідуалізованою. За її допомогою на курсах підвищення кваліфікації враховується все розмаїття запитів учителів щодо сучасних технологій навчання іноземної мови, а також розвитку професійності самих педагогів. Дослідницька функція і безпосередньо пов'язана з нею прогностична функція раніше майже не реалізовувалися.

Набуває сучасного змісту функція запровадження наукового доробку у практику. Якщо раніше ця функція обмежувалася вивченням, узагальненням і розповсюдженням передового педагогічного досвіду, то зараз вона втілюється в науково-педагогічний супровід інновацій. Це потребує оновлення вмінь учителів іноземної мови щодо оцінювання інновацій, їх творчого опрацювання, забезпечення організаційних і психолого-педагогічних умов запровадження.

Важливою є також мотиваційна функція інститутів, що спрямована на психологічну та фасилітативну підготовку вчителів. Для розуміння фасилітації ключовим є поняття саморозвитку. У наукових працях саморозвиток розглядається як процес «люди́нотворення» (М.Мамардашвілі), як самовдосконалення і «сходження до самого себе — кращого» (С.Рубінштейн), як проходження «духовної вертикалі» (В.Соловйов, Л.Виготський). Отже, саморозвиток є духовно-практичною діяльністю, спрямованою на творення самого себе. Якщо провідним чинником саморозвитку вважати внутрішню потребу, прагнення до нього самої особистості, то фасилітація є важливою умовою, яку зовні створює педагог у системі післядипломної педагогічної освіти для професійного саморозвитку педагогів [10].

Висновки

Отже, методологія розвитку професійності вчителів іноземних мов ґрунтується на вихідних положеннях щодо генезису цього поняття у вітчизняних і зарубіжних дослідженнях, визначення його сутності на засадах філософської, психологічної та акмеологічної концепцій, а також на андрагогічних принципах навчання в системі післядипломної педагогічної освіти.

Мотивація навчання вчителів іноземних мов визначається науково-педагогічним супроводом, який сприяє розв'язанню важливої проблеми готовності фахівців до професійного зростання у процесі неперервної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Даутова О.Б. Самообразование учителя как условие его личностного и профессионального развития / О.Б.Даутова, С.В.Христофорова // Инновации и образование: сб. материалов конф. — С.Пб., 2003. — С. 304–309.
2. Леднев В. Содержание образования: сущность, структура, перспективы / В.Леднев. — 2-е изд, перераб. — М.: Высш. шк., 1991. — 224 с.
3. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. — К.: Шкільний світ, 2001. — 24 с.
4. Олійник В. Наукові основи управління підвищенням кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти: монографія / В.Олійник. — К.: Міленіум, 2003. — 594 с.
5. Освітній менеджмент: навч. посіб. / за заг. ред. Л.Даниленко, Л.Карамушки. — К.: Шкільний світ, 2003. — 400 с.
6. Протасова Н. Післядипломна освіта педагогів: зміст, структура, тенденції розвитку / Н.Протасова. — К.: Держ. академія кер. кадрів освіти, 1998. — 176 с.
7. Романенко М. Методологічні зміни у післядипломній педагогічній освіті України в контексті соціально-економічних та освітянських реформ / М.Романенко // Післядипломна освіта в Україні. — 2002. — № 2. — С. 3–7.
8. Савченко О. Дидактика початкової школи: підруч. для студ. педагог. факультетів / О.Савченко. — К.: Абрис, 1997. — 416 с.
9. Свиридюк Т. Науково-методичне забезпечення розвитку професіоналізму вчителів англійської мови / Т.Свиридюк // Іноземні мови в навчальних закладах. — 2006. — № 1. — С. 39–42.
10. Сорочан Т. Фасілітація — нова функція післядипломної педагогічної освіти / Т.Сорочан // Освіта на Луганщині. — 2004. — №2 (21). — С. 8–11.
11. Теоретические основы непрерывного образования / под ред. В.Онушкина. — М.: Педагогика, 1987. — 208 с.

В статье рассматривается специфика научно-педагогического сопровождения профессионального роста учителя иностранного языка в системе последипломного образования.

Ключевые слова: научно-педагогическое сопровождение, профессионализм, андрагогика, компетентность, система последипломного образования, самообразование, учитель иностранного языка.

The article deals with the specific character of research and educational accompaniment of professional promotion of a foreign language teacher in the system of Post-Graduate Education.

Key words: research and educational accompaniment, professional, andragogic, competence, the system of Post-Graduate Education, self-education; teacher of foreign language.